

CARL JOHAN LJUNGBERG:

Sandinistrevolten

I oppositionen mot Somozas regim i Nicaragua ingick flera grupperingar – med delvis mycket skiftande mål – vilka efter hand manövrerats ut av sandinisterna.

Dessa har vunnit starkt stöd såväl från andra krafter inom landet som från västopinionen genom sin påstådda förmåga att "samarbeta", dvs i praktiken dölja sina långsiktiga totalitära mål.

Strategin, som formades 1977, har lyckats väl. Sandinisterna har ändrat sin yttre profil från en extremgrupp som hotades av utplåning i början av 70-talet till en politisk centralkraft stödd av stora medelklassgrupper.

Artikeln beskriver utvecklingen från Somozas tid och framåt.

Carl Johan Ljungberg är Ph.D.

Den 10 januari 1978 körde Pedro Joaquín Chamorro, nestor bland Nicaraguas pressmän, som vanligt till sitt arbete på La Prensa i Managua. Strax efter kl 8 prejadades hans Saab av en Toyota med tre beväpnade män. Chamorro tvingades stanna, varefter han genom vindrutan genomborrades av ett tjugotal maskingevärsskott. Han avled i en ambulans på väg till sjukhuset.

Mordet på Chamorro var mer än en politisk avrättning, så vanlig i Latinamerika. Det var en välberäknad och kallblodig handling, som fick utomordentligt stora följdverkningar.

Sedan några år hade Nicaraguas härs-kare, autokraten Anastasio Somoza Debayle, mött en hårdnande opposition inte bara från den politiska vänstern utan i stigande grad från medelklassgrupperna i landet. Orsak var inte bara det politiska förtrycket utan också att Somoza på olika sätt höll tillbaka det ekonomiska initiativet i Nicaragua. Han ville förutom sin politiska ledarroll också vara den förmögaste individen i sitt land, och spelade efter förmåga ut tänkbara medtävlare.

Oppositionen mot Somoza

Oppositionen mot Somoza bars av flera grupperingar med inbördes delvis mycket skiftande mål. Där fanns längst till vänster sandinisterna, vars 1961 grundade parti FSLN återopade arvet från den 1934 mördade rebelledaren Augusto César Sandino, legendarisk genom sin kamp mot de amerikanska marin-kårsmän som på 20-talet stationerats i det oroliga Nicaragua. Fast FSLN klart

inspirerats av Fidel Castros kubanska revolution ett par år tidigare fanns det olika fraktioner inom partiet. Oenigheten gällde dock mera medlen än målet – en kommunistisk stat på marxism – leninismens grund.

Jämte FSLN fanns ett antal oppositionsgrupper som var rester av det konservativa parti som splittrats under den långa Somoza-epoken. Den mördade Chamorro var ledare för ett slags mittkoalition, UDEL, och tillhörde själv det Socialkristna parti som bildats vid 50-talets slut.

Mordet är intressant, därför att det skedde i ett läge då dels oppositionen mot Somoza ökade och den dessutom höll på att få en demokratisk och samlande prägel. I oktober 1977 hade tex en rad prominenta medelklassföreträdare bildat den "tolvmannagrupp" som väddjade till oppositionen inklusive sandinisterna att gå samman för att stöta Somoza.

Den som kunde invända något mot den växande bredden i oppositionen var främst givetvis Somoza själv men därtill – sandinisterna. Frågan om vem som föröfvade mordet på Chamorro är därmed inte avgjord. Det har med rätta sagts, att ett mord på denne respekterade, genuint patriotiske oppositionsman i teorin skulle ha varit det dummaste Somoza kunde ha företagit sig. För sandinisterna däremot kunde ett mord på Chamorro ha lättberäkneliga fördelar, då det var dömt att splittra den redan svaga mitten, skärpa oppositionen mot Somoza och ge sandinisterna vind i seglen.

Mordet fick effekten, att hatet och otåligheten över Somoza ökade. Samtidigt gick luften ur de medlingssträvanden

som trots allt förekommit, tex via företagarförbundet COSIP och den katolske kyrkoledaren Miguel Obando y Bravo. Från januari 1978 till juli 1979 då Somoza-regimen störtades tycktes ingenting kunna hejda sandinisterna. De framstod alltmer som de givna ledarkandidaterna. Låt vara att de av många ännu troddes förmögna att samregera med de andra Somoza-kritiska partierna.

Sandinisterna

Vilka var då sandinisterna? Med en generalisering var deras kärntrupp vänstermän som blivit politiskt medvetna under 50-talet, och som tidigt skapade kontakter med Kuba och Sovjet. Flera av dem, bla den nuvarande försvarsministern Humberto Ortega, studerade på 60-talet i Moskva, andra genomgick samtidigt militärutbildning i Öst. Flera sandinister hade högborgerlig bakgrund och få proletära erfarenheter.

Huvudsakligen kan tre fraktioner urskiljas bland sandinisterna. Där fanns en, som förordade tålmodigt arbete för att hos folket skapa ett proletärt medvetande. Där fanns en annan, som önskade föra ett bondekrig à la Mao Tse Tung. Och där fanns en tredje – de sk "terceristas" – som strävade att vinna stöd bland icke-marxister och nå en snabb seger genom massuppror. Till denna grupp hörde främst bröderna Ortega, Humberto och Daniel, landets nuvarande president, samt Tomás Borge, idag inrikesminister.

Att det fanns reella spänningar mellan fraktionerna är uppenbart. Det torde ha

varit genom Fidel Castro, som gjorde deras enande till villkor för fortsatt stöd, som de faktiskt enades. Samtidigt var den kommunistiska, framför allt leninistiska, prägeln gemensam. De kände sig som proleteriatets "avantgarde". Deras anspråk på att äga sanningen och formeln till social rättvisa tycktes försvara okonventionella, illegala och omoraliska metoder. (Ett sätt varmed FSLN från början skaffade sig tillgångar var tex via bankrån).

Det har talats om sandinisternas och främst "terceristas" pragmatism, dvs praktiska och odoktrinära syn på politikens arbetssätt. Det bör medges att de i en mening är odoktrinära, men ordet bör fattas i sin leninistiska inte sin reformistiska betydelse. Sandinisterna har sålunda vunnit starkt stöd såväl från andra krafter i Nicaragua före revolten, som från västopinionen, genom sin påstådda förmåga att "samarbeta"; dvs i praktiken dölja sina långsiktiga totalitära mål.

Denna strategi, som främst har den skicklige Humberto Ortega till arkitekt, utformades klarast i ett FSLN-dokument från 1977. Där betonades värdet av att tona ned vänsterretoriken, att skapa en bred folkfront, att söka radikaliserar den övriga oppositionen, att söka underminera det avskydda nationalgardets auktoritet samt att ena de tre FSLN-fraktionerna.

Med facit i hand kan man säga, att sandinisterna klarade dessa mål galant. Bäst lyckades de med att ändra sin yttre profil från en extremgrupp som i början av 70-talet hotades av utplåning till en politisk centralkraft stödd av stora medelklassgrupper. Som den amerikanska journalisten Shirley Christian framhåller

i sin förtjänstfulla bok *Nicaragua: Revolution in the Family* (New York: Random House, 1985) underlättades troligen sandinisternas kontakter med borgerliga mittengrupper av deras egen bakgrund i just dessa grupper. Viktigt var det också, att de borgerliga nicaraguanerna själva var ideologiskt tanklösa eller inte ville ta de extremt marxistiska inslagen i FSLN-programmet på allvar, i iveren att se Somoza avsatt.

Förutom detta kontaktskapande beredde sandinisterna marken för en seger genom ett antal tämligen begränsade men oftast väl genomförda väpnade blyxtaktioner, tex mot nationalgardesposterier. Härigenom skapades bilden av kraft och beslutsamhet, och närdes en hjältegloria som FSLN förstod att vårda.

Mest bekant har den kupp blivit som den legendariske kommendanten Edén Pastora genomförde med en liten trupp mot nationalpalatset i Managua den 22 augusti 1978, då nationalförsamlingen togs som gisslan. Kuppen blev ganska oblodig men fick psykologisk betydelse, genom att Somoza framstod som oförmögen att skydda ordningen i landet. Pastoras auktion väckte också beundran utomlands, och renderade FSLN stöd från ett par grannstater.

President Carters ingripande

I sin bok redogör Christian mycket ingående för det spel som föregick Somoza-dynastins fall och inte minst president Jimmy Carters roll. Särskilt idag, då Ronald Reagans misstag och utrikespolitiska begränsningar gärna ventileras, är

det nyttigt att erinra sig den yrvakna reaktion som det under 1978 allt allvarligare läget i Nicaragua väckte hos Reagans föregångare.

1978 var Camp David-diplomatens år. Carter var fullt upptagen av försöken att försona Israel och Egypten och mottog signalerna från Mellanamerika under stress eller ointresse. Det hjälpte inte, att det amerikanska UD alltjämt tycks ha ansett att Nicaragua var ett problem "under kontroll". Carter strävade, när hans medvetande väl väckts, snarast efter förhandlingar mellan Somoza och oppositionen. Härvid begagnades efterhand allt ettrigare påtryckningar mot Somoza, som överrumplades bl a då USA agerade i Internationella Valutafonden för att förhåla dennas lån till Nicaragua. Carter sökte också avpressa Somoza löften att bestämma ett datum för dennes avgång.

Uppenbart är att erfarenheten av Vietnam och rädsla för en ny USA-inblandning var en stark drivkraft för Carter-administrationen. Därtill kom den betoning av de mänskliga rättigheterna som Carter givit sin utrikespolitik. Som Christian påpekar var denna politik emellertid här vanskelig, då den inte förstods av en utpräglad maktpolitiker som Somoza. Samtidigt gav inte Carter den moderata oppositionen sitt entydiga stöd, och framstod inför denna som oförmögen att med kraft och konsekvens klara situationen. Så demoraliserades den politiska mitten i landet ännu mer. Den part som drog störst fördel härav var sandinisterna.

En av Carters vägar att finna en lösning var kontakter med OAS, de amerikanska staternas organisation. En annan

väg utgjorde ambassaden i Managua. Tragiken här, betonar Christian, bestod i att det tidigare amerikanske sändebudet, Mauricio Solaun, väl insåg lägets art och riskerna med att sakna en bestämd och konsekvent plan, men att Solaun misslyckades med att få fram dessa synpunkter till the State Department i Washington. Mitt under konflikten avlöstes Solaun av Lawrence Pezzullo, en visserligen erfaren diplomat men utan särskilda kunskaper om Nicaragua och dess problem.

Pezzullo kom i sitt energiska arbete därför att vägledas av Carters osäkra, mänskliga rättighetsorienterade uppfattning, och förmådde inte vända det katastrofala förloppet. Att vissa av de amerikanska initiativen togs via en annan karriärdiplomat, William P Bowdler, som tidigare dragits in i medlingsprocessen, gjorde inte underhandlingarna lättare.

Konfliktläget skärptes under våren 1979. Otåligheten med Somoza växte, såväl inom landet som hos USA. Olika planer för en fredlig maktväxling diskuterades i Washington, men få bedömde dem som trovärdiga. I juni sammanträdde Bowdler t o m med Daniel Ortega, det första mötet mellan amerikaner och sandinister. Somoza fortsatte samtidigt att pressa på USA att stödja honom. Hans starka kort var hotet om det kaos och den kommunistiska utveckling som hans avträde skulle utlösa.

I början av juli 1979 offentliggjordes namn på personer som av USA och vissa oppositionsgrupper kunde accepteras i en ny regering. På listan var visserligen bara Tomás Borge sandinist, och fyra av den nämnda "tolvmannagruppen" fanns med. Samtidigt upptogs inga Socialkrist-

na eller Konservativa. Detta tycktes bekräfta, att USA i detta läge glömt de moderata krafterna i Nicaragua. Vissa försök att tillägga andra namn, bl a den respekterade biskop Obando y Bravo och Röda Kors-chefen Luis Herrera Campins, misslyckades.

I de övergångsregler, som med USA:s medverkan skapats, förutsågs att nationalförsamlingens ordförande Francisco Urcuyo skulle efterträda Somoza, liksom att nationalgardet för ordningens skull borde bestå. Men planen fungerade inte så. Med argumentet, att Urcuyo visat tecken att vilja styra enrådigt i strid med demokratiseringsplanen uppmanades denne att avgå och låta Obando y Bravo som interimspresident överlämna regeringsuppdraget till den nämnda juntan. Urcuyo blev rasande och vägrade lyda denna "order".

Maktväxlingen

Häri genom fick maktväxlingen ytterligare en förvirrande dimension. Urcuyo har senare bittert uttryckt sin besvikelse över det ultimativa sätt, på vilket USA blandade sig i skeendet i Nicaragua dessa ödesdiga sommarveckor.

Under tiden började landets nationalgarde upplösas. Ledningen anade, vad som skulle ske. Att Pezzullo oklokt beslutat avskeda alla medlemmar av gardet med längre tjänst än 30 år bakom sig bidrog till sönderfallet. Det hindrar inte, att delar av nationalgardet bjöd motstånd in i det sista.

Nu utspelades en inte ovanlig scen vid revolutionära maktövertaganden. Under

ett par dagar strömmade grönklädda gerillasoldater in i huvudstaden, till fots eller på flaken till militära lastbilar. Amerikanerna diskuterade möjligheten att låta jaktplan lågflyga över Managua för att hindra sandinisterna att dra för snabba slutsatser. Men uppslaget övergavs. USA-ambassaden evakuerades istället. Såväl interimspresidenten Urcuyo som den genom USA:s förmedling just tillsatte nationalgardeschefen Mejia flög ut ur landet, sedan Somoza själv flytt till Florida och sedan till Bahamas.

Nu följde en alltför välkänd revolutionsöreda, där alla regler och lydnds-förhållanden kastades överända, och de nya makthavarna var osäkra eller oense om vad som skulle komma istället. Små rebellgrupper tog makten i egna händer och "konfiskerade" egendom, höll summariska rättgångar och avrättade förmodade eller verkliga fiender till revolutionen. Många människor i alla läger fick sätta livet till (ca 10 000 mellan september 1978 och juli 1979, har det hävdats).

Den nya juntan tog sitt säte i den gamla Centralbanken, och de nya ministerierna tog de lokaler de kunde hitta i det centrala Managua. Bakom en enad fasad inleddes den maktkamp som inom kort skulle göra FSLN:s direktorat till den verkliga maktkällan och långsamt sätta tumskrivar på juntans icke-sandinistiska företrädare.

En som tidigt oroades var affärsmannen Alfonso Robelo. Robelo hade påskyndat Somozas fall genom att ordna strejker. Han skulle dock redan 1979 själv hoppa av juntan och bilda sin demokratiska revolutionära allians (ARDE). En annan som kände oro var Arturo Cruz, som återvände från en

tjänst i Washington för att bli centralbankschef. En efter en skulle dessa medelklassföreträdare i besvikelse avbryta sitt samröre med sandinisterna. Det gällde också Violeta Chamorro, maka till den mördade Pedro Joaquin Chamorro.

Sandinisternas mål

De tillträdande sandinisterna hade tre omedelbara huvudmål. De ville rekonstruera ekonomin, skapa revolutionära massorganisationer och stärka armén. De inledde arbetet genast och hjälptes på väg av den förvirring som präglade de övriga politiska aktörerna. Ett militärt "generalkommando" skapades, och obligatorisk värnplikt infördes. En särskild folkmilis uppsattes. Intet av detta väckte några öppna protester från juntans icke-sandinister. Samtidigt skapades särskilda domstolar för brott begångna under Somozas tid. Dessa utfärdade synnerligen godtyckliga domslut och möttes bl a av Amnestys skarpa kritik.

Genom att överta de enorma inte minst jordegendomar som Somoza ägt fick sandinisterna snabbt kontroll över ca en fjärdedel av landets odlade mark, ca 130 företag och industrier liksom hundratals hus och fordon. Bankerna och utrikeshandeln nationaliserades inom en vecka efter maktskiftet. Regler infördes enligt vilka alla producenter måste sälja sina varor direkt till staten.

Samtidigt byggde FSLN upp en rad massorganisationer: fackföreningar, en journalistförening, producentorgan och inte minst de sk "försvarskommittéerna", som blev värdefulla medel att

styra och övervaka folket ned på kvartersnivå.

Problemet var, att sandinisterna ledades av en teori om revolution som förutsatte att det rådde stora standardklyftor, vilket det gjorde i Nicaragua, men därtill även att det fanns ett betydande industriproletariat. Så var dock inte fallet. Nicaragua hade däremot stora småborgerliga grupper, sysselsatta i hantverk, kommunikationer och handel, liksom många jordbrukare. Ingen av dessa grupper ville kännas vid de revolutionära målen. De hade önskat störta Somoza för att få större personlig frihet, inte för att få ett revolutionärt parti som styrde allt. Och inte nog med detta. I den mån dessa medelklassgrupper klagade hos den sandinistiska ledningen, möttes den nu allt oftare av hätska utfall och kopplades hånfullt ihop med påstådd somozavänlighet, eller hävdades utan all grund vara styrda av USA, CIA etc.

USA:s roll efter 1979

USA:s roll efter 1979 års revolution behandlas av Christian med den utförlighet som ämnet förtjänar. Idag hävdas det gärna, att USA redan från 1979 skulle ha inlett sin fientliga attityd mot sandinisterna, och att dessas upprustning skulle utgöra ett svar på USA:s nya attityd. I verkligheten är orsaksförhållandet det motsatta. Trots att USA:s plan för maktväxlingen misslyckats fortsatte kontakterna med den nya juntan. Ambassadör Pezzullo återvände till Managua och inledde förhandlingar om hjälp till landet. Störtandet av Somoza hade ju varit

USA:s uttalade mål. Och sandinisterna ansåg den amerikanska hjälpen vara deras "födslorätt". I ett läge söker Pezullo to m intressera president Carter för att ge militär hjälp till Nicaragua.

Samtidigt växer skepsisen främst hos det amerikanska UD mot sandinisternas mål. Det beror på nya informationer om FSLN:s band till Östblocket och om arten av dess politiska metoder. Det uppenbaras, att Kuba kort efter revolutionen sändt ett par tusen rådgivare till Managua, liksom att en beväpning och militär träning igångsatts för att göra armén till en extra maktfaktor. Den enorma propaganda- och utbildningskampanjen noterades också på amerikanskt håll liksom det snabba och skickliga grepp FSLN tar om medierna, tidningar, TV och radio. Den alltmör självsäkra och ovillkorliga tonen i sandinisternas uttalanden säger sitt. När den liberale USA-senatorn Thomas Eagleton i april 1981 besöker Managua, säger han, att Nicaragua hamnat "till 99% i det kommunistiska lägret."

När FSLN:s mål stod klara för dem som ville se, fanns det bara möjligheten att undandra det amerikanska stödet till Nicaragua, vilket också skedde, samt att i olika former uppmuntra motståndet mot regimen.

Valet 1984

Efterhand pressade av den internationella opinionen beslöt sandinistledningen i Managua att trots allt hålla val hösten 1984. Fast de 1979 utlovat ett pluralistiskt samhällsskick hade frågan om val i

det längsta förhalats. Redan 1980 hade Humberto Ortega föraktfullt sagt att kraven på allmänna val ingick i ett växande kontrarevolutionärt hot mot regimen. Daniel Ortega angav landets efterblivenhet som skäl att uppskjuta valen till 1985, ett uttalande som gjorde oppositionen rasande. Sandinisterna hade ju själva 1979 givit de amerikanska staternas organisation ett skriftligt löfte att utlysa val! Oppositionsledaren Jorge Salazar hävdade att sandinisterna "bekänt sin marxist-leninistiska färg".

Valen kom nu att hållas den 4 november 1984. Sandinisterna behärskade givetvis valmaskineriet. Man lät förstå att valskolk skulle tolkas som en kontrarevolutionär handling. Genom det raffinerade systemet med ransoneringskort, kontrollerade av sandinisternas kvartersgrupper, fanns ett slagkraftigt påtryckningsmedel. Att rösträttsåldern

Regionens leninistiska drag har återkommande bekräftats.

sänkts från 18 till 16 år bidrog till att de åldersgrupper som sedan 1979 influerats av sandinisternas ideologiska skolning fick större inflytande på valutgången.

Ett handicap för oppositionen var att Jorge Salazar avlidit 1980, samt att flera tunga ledare numera var i exil. Arturo Cruz, den borgerlige tidigare juntamedlemmen, kom dock hem och ledde oppositionens valkampanj. Han blev populär genom sina krav på öppnare medier och på hävande av undantagstillståndet. Men de förhandlingar Cruz drev med sandinisterna om vidgade ramar för oppositionen bröt samman, och Cruz jämte flera

andra oppositionsmän kom att bojkotta valet. Det är diskutabelt hur rättvisande resultatet skall anses vara. Daniel Ortega och Sergio Ramirez erhöll officiellt 67% av rösterna. Därmed kunde sandinisterna hävda, att de fått folkets stöd för sin fortsatta maktutövning.

De senaste årens utveckling

Sedan Shirley Christian avslutade sin bok har knappast några avgörande förändringar skett som jävar hennes slutsatser. Regimens leninistiska drag har återkommande bekräftats. Uppbyggnaden av partiets inflytande över de vitala samhällsområdena har fortsatt. Östinflytandet har förstärkts. Det har bl a hävdats att Gorbatjovs maktillträde i Sovjet inneburit en ökning av stödet bl a till Nicaragua. Landets opposition har väsentligen förblivit svag och splittrad. Press- och etermediecensuren har fortsatt. Kyrkans verksamhet har på olika sätt störts. Kardinal Miguel Obando y Bravo har vid flera tillfällen uttalat sin oro över den polarisering och de hatkänslor som regimen framkallat i Nicaragua. I april 1986 har de katolska biskoparna klagat över att regimen stängt en kyrklig radio-station. En amnestyrapport i januari 1986 bekräftade att många övergrepp skett mot de mänskliga rättigheterna och att rättssäkerheten skadats, men även att de regeringsfientliga contras gjort sig

skyldiga till övergrepp.

Samtidigt som läget på nästan alla områden försämras i Nicaragua och landet blir alltmer ur stånd att försörja sin befolkning, har försöken att genom yttre medling skapa fred misslyckats. Den sk contadoragruppen dvs Mexico, Colombia, Venezuela och Panama, har nyligen upplevt ännu ett misslyckande. Sandinistregimen vägrar att förhandla med contras och uppfylla sina löften från 1979, samtidigt som man fortsätter att skylla landets alla motgångar liksom militariseringen på USA. President Reagan gör å sin sida allt för att få kongressen att återuppta det militära stödet till contras, samtidigt som han söker få andra stater att inse sandinismens verkliga karaktär.

Om man får tro Shirley Christian är det till stor del president Carters fel, att USA idag tvingas till det val som fyller så många med ogillande. Hade Carterregeringen trovärdigt och uthålligt velat uppmuntra de moderata krafterna i Nicaragua samt beslutsamt avbrutit det militära stödet till Somoza, hade Nicaragua idag troligen inte befunnit sig i det dilemma vi nu bevittnar. Sandinismen kunde då ha varit en historisk parentes. Om Nicaragua skall ha en framtid beror idag på om sandinismen utsätts för ett tillräckligt tryck. Sålänge Sverige och andra länder inte bara underlåter att kritisera sandinisternas förtryck utan därtill ger dem moraliskt och materiellt bistånd är framtiden dock mycket oviss därvidlag.